

Snelle en massale doortrek van Wespensdieren *Pernis apivorus* op 22-24 augustus 2007

Fred Hustings

Met massale trek van Wespensdieren in eigen land wordt de Nederlandse vogelaar helaas niet verwend. Wanneer al iets in die richting voorkomt, is dat meestal het geval in het voorjaar. De associaties gaan uit naar zonnige perioden met strakke (zuid)oostelijke winden in de tweede helft van mei, wanneer vooral op sommige stuwingspunten langs de kust (Breskens, Eemshaven) wel eens honderden Wespensdieren per dag passeren. Een enkele keer vindt sterke trek al eerder en onder minder klassieke weersomstandigheden plaats, zoals op 10 en 11 mei 1993 in Limburg (Schols 1993).

Nog schaarser is zo'n spektakel in het najaar. Daarom is het goed om de opmerkelijke doortrekkie in augustus 2007, tot nu toe alleen vastgelegd in cyberspace, een voortbestaan in gedrukte vorm te gunnen.

Een gedenkwaardig dagje

De ochtend van 22 augustus 2007 begon weinig belovend, met veel regen, een gesloten wolkendek en een stevige noordoostenwind (5-6B). Daarom besloot ik maar eens niet de vrijwel dagelijkse gang te maken naar de trektelpost in Noord-Limburg, waar ik vanaf 1 juli vrijwel iedere ochtend wel even te vinden was. In plaats daarvan werd voortvarend gezwogen achter de computer, totdat het rond het middaguur uitgeregend was. Ondanks de nog steeds vrij krachtige wind (langzaam draaiend naar ONO en afzwakkend tot 4-5B), wat spetters en de grauwe lucht leek het een uitgelezen moment om de ledematen te strekken en te kijken of er bijvoorbeeld Paapjes of Tapuiten in de omgeving waren neergestreken.

Voordat het kon komen tot een zorgvuldige check van paaltjes en prikkeldraad vielen de groepen Gierzwaluwen op die langs het Reichswald bij Milsbeek aan het foerageren waren. Na enkele dagen waarin de soort van de bodem verdwenen leek, was dat verrassend. Op dus, voor alle zekerheid, naar de tussen Mook en Middelaar gelegen telpost op een dijkje in het Maasdal, met uitzicht op de Mookerheide en de Nijmeegse stuwwal (Amersfoortcoördinaten 190,0/416,7).

Gierzwaluwen bleken inderdaad volop te vliegen. Er konden er liefst 951 worden genoteerd. Ze kwamen in groepen tot 110 als stofjes uit de wolken aanzetten in een dalende vlucht richting ZO (Reichswald). Dit ging ongeveer een uur door en maakte de indruk van trekkers die hun vlucht op grote hoogte afbraken om te gaan foerageren, en daarbij wellicht aangetrokken werden door de aanblik van foeragerende soortgenoten. Rond 15.00 u was de gierwaluwentrek grotendeels voorbij en begon een ander fenomeen de aandacht op te eisen. Nadat er al enkele malen solitaire Wespensdieren of kleine groepjes gepasseerd waren, wees een groep van 10 erop dat er iets te gebeuren stond! Het bleek de voorbode tot een superbe doortrekgolf. Vooral rond 16.00 u was het erg druk, met binnen 10 minuten groepen van 44, 41 en 25. Het fenomeen hield in

afgezwakte vorm aan tot in de avond. In totaal passeerden er tussen 13.30 en 19.00 u 252 exemplaren, een voor ons land verbluffend aantal. Vrijwel alle vogels passeerden hoog en snel. Voor zover er torentjes werden opgebouwd (meestal boven of in de omgeving van de Mookerheide), was dit een kortstondig spektakel.

Na een tussentijds telefoontje aan kantoor werd een waarschuwing geplaatst op de lokale mailcirkel, om waarnemers ertoe te bewegen de lucht goed in de gaten te houden. Mede hierdoor werden enkele mooie toevalstreffers gedaan, zoals een groep van 40 Wespddieven boven het Goffertpark in Nijmegen (J. van Oostveen), een van 18 over Altrade-Nijmegen (E. Nieuwstraten) en vijf groepen van in totaal 36 over Groesbeek (J. Jacobs). Op de die dag bezette telpost op het Zweefvliegveld Malden (5 km naar NNO gelegen, gerekend vanaf Mook-Middelaar) was de trek eveneens niet onopgemerkt gebleven. De aantallen waren er met 81 trekkers (grootste groep 24) echter wat minder overdonderend dan op mijn eigen postje (Sj. van den Berg, H. Reijnen en anderen).

Trekkende juveniele Wespddief, een fraaie choco. De Horde, Lopik, 1 september 2007 (Arjan Boele). *Juvenile Honey-buzzard on migration, de Horde near Lopik, 1 September 2007.*

Elders in Nederland en Vlaanderen

Sinds Jethro Waanders en Gerard Troost in 2003 een website openden waar trektellers dagelijks hun resultaten kunnen invullen (www.trektellen.nl), is het een fluitje van een cent om snel te zien wat er op collega-telposten is waargenomen. Dit leverde het volgende beeld op.

In de dagen direct voorafgaand aan 22 augustus was er van noemenswaardige wespndieventrek amper sprake geweest. Massale trek op 22 augustus werd alleen opgemerkt op de telposten Mook, Malden (zie hierboven) en Kwinteloijen bij Veenendaal, terwijl de telpost bij Uden (waar pas vanaf 17:00 u geteld werd) het staartje meepikte (Tabel 1). Daarbij speelt mee dat er die ochtend weinig getrekteld werd in den lande vanwege het slechte weer, en er blijkbaar maar weinigen waren die hun kaarten op de middag hadden gezet. Wel werden alle trektellers gealarmeerd door de vette aantallen op de website en een bericht op de mailcirkel voor trektellers. Dit was te merken op de volgende dag, toen er aanzienlijk meer telposten bemand waren. Die dag begon, geheel tegen de weersverwachting in, met regen. Toen het regenfront gepasseerd was en rond de middag werd afgelost door een vriendelijk zonnetje en stapelwolken, kwamen de Wespndieven weer op gang. Ditmaal werden de meeste gezien in zuidoostelijk Noord-Brabant en het aangrenzende deel van Vlaanderen. De dag erna waren het noordoosten van Vlaanderen en de zuidhelft van (Nederlands) Limburg aan de beurt (Tabel 1). In totaal werden op 22, 23 en 24 augustus 458, 714 resp. 527 trekkers in Nederland gemeld via de trektelsite.

Tabel 1. Trektelposten in Nederland (N) en Vlaanderen (V) waar tenminste 25 Wespndieven werden waargenomen op 22-24 augustus 2007. Telposten gerangschikt van NW naar ZO. Bron: www.trektellen.nl. *Migration lookouts in The Netherlands (N) and in Flanders (V) where a minimum of 25 Honey-buzzards were recorded during 22-24 Augustus 2007. Lookouts arranged along a NW-SE axis.*

Telpost <i>Lookout</i>	Aantal <i>Number</i>	Teluren (uur/min.) <i>Counting effort (hr:min)</i>
22 augustus		
Kwinteloijen-Veenendaal (N)	61	5:00
Brobbelbiesnoord-Uden (N)	28	4:30
Vliegveld Malden (N)	81	9:00
Mook-Middelaar (N)	252	5:30
23 augustus		
Strabrechtse Heide (N)	224	6:30
Groote Peel (N)	39	3:00
Kristallijn-Maatheide (V)	144	7:15
Anderstad (V)	85	14:15
Wilsele (V)	107	1:05
Mechelse Heide (V)	28	3:00
24 augustus		
Groote Peel (N)	30	8:15
Koningsbosch-Echt (N)	89	4:00
Brunsummerheide (N)	63	5:30
Kerkrade (N)	50	6:44
Kristallijn-Maatheide (V)	25	7:55
Poederlee (V)	29	7:30
Mechelse Heide (V)	53	6:05

Losse waarnemingen buiten de trektelposten om (www.waarneming.nl) bevestigden het beeld van een snelle doortrek die vooral het zuidoosten van Nederland aansneed. De hoogste aantallen waren 78 ex. over Grevenbicht op 23 augustus (R. Schols) en 46 over Heer-Maastricht op 24 augustus (J. van der Coelen). Nadien is, op een enkele uitzondering na (26 over telpost Koningsbosch-Echt op 27 augustus), geen trek van betekenis meer waargenomen.

Herkomst van de vogels

Algemeen wordt aangenomen dat trekkende Wespendienven in Nederland, voor zover niet afkomstig uit eigen land, in hoofdzaak afkomstig zijn uit Zweden (Bijlsma et al. 2001). Dat is inderdaad aannemelijk, gezien de omvang van de Zweedse broedpopulatie en de overwegend ZZW-trekrichting; overigens zal de hoofdmacht normaliter net ten oosten van ons land doortrekken (Fransson & Petterson 2001, Karlsson 2004). Daarom ligt het voor de hand een blik te werpen op de aantallen die op de zuidpunt van Zweden, Falsterbo, werden genoteerd tijdens dagelijkse trekstellingen (www.artportalen.se/birds/inventeringar/falsterbo). Hier verlaten roofvogels de flessenhals van Zuid-Zweden, de sterk thermiekgebonden soorten het meest gekanaliseerd.

Wespendienven druppelden vanaf de start van de tellingen bij Falsterbo op 1 augustus door in aantallen die (voor die locatie) bescheiden zijn: hooguit enkele tientallen per dag. De 22^e augustus leverde een klein eerste piekje op (109 ex.), maar de echte trek golf passeerde tussen 26 en 30 augustus; de aantallen op die dagen (resp. 165, 420, 275, 302, 524) zijn voor Falsterbo geenszins bijzonder. In sommige jaren lopen de aantallen op tot vele duizenden (max. 9000 op 4 september 1971). De aantallen in september en begin oktober 2007 bleven relatief laag (max. 186 op 1 september). In totaal was het najaar van 2007 met 2745 trekkende Wespendienven mager, wat past binnen de neergaande trend die sinds de jaren zeventig is ingezet en die heeft geleid tot een afname met zo'n 75% binnen een kwart eeuw (Kjellén & Roos 2000, Karlsson 2004).

Opvallend genoeg werd de doortrek golf in Nederland op 22-24 augustus dus niet voorafgegaan door een Zweedse trekpiek. Dat roept twee scenario's op. In theorie kunnen de bij ons waargenomen vogels afkomstig zijn geweest uit een ander herkomstgebied, bijvoorbeeld Noord-Duitsland, Denemarken en wellicht zelfs Polen. Dit is niet zo aannemelijk, aangezien een dergelijke relatie niet wordt ondersteund door eerdere ringmeldingen en er ook geen reden te bedenken is waarom Wespendienven in die gebieden massaal op de wieken gegaan zouden zijn. Aannemelijker is het te veronderstellen dat de vogels Zweden onopgemerkt hebben verlaten. Bij noordoostenwinden is de stuwning van thermiekvliegers over Falsterbo veel geringer dan bij winden uit westelijke richtingen. Het is bekend dat roofvogels onder dergelijke condities bij Falsterbo in breed front en op grote hoogte beginnen aan de oversteek naar Denemarken (Karlsson 2004). Ze maken dan niet gebruik van de kortst mogelijke route over water, zoals op dagen met tegenwinden. Voor de Wespendienf, een krachtige vlieger die desnoods geruime tijd over open water vliegt, levert zulks geen probleem op.

De weersgegevens passen goed in deze theorie (Tabel 2, maandoverzichten KNMI, www.wetteronline.de). Op 21-22 augustus stond er inderdaad een noordoostelijke wind boven Zuid-Zweden. Op deze en daaropvolgende dagen stak er ook een stevige (noord)oostenwind op boven Noordwest-Duitsland onder invloed van een kleine kern van lagedruk. Deze trok op 21 augustus van Polen naar ons land en op 22 augustus van daaruit naar Frankrijk. Dit verklaart de krachtige noordoostelijke stroming op 22 augustus boven ons land. Het is alleszins plausibel dat Zweedse Wespndieven van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt om, met een flinke rugwind (en ongemerkt voor de trektellers in Falsterbo), snel een flink eind in de goede richting te komen. Door de harde (noord)oostelijke winden boven Noordwest-Duitsland zijn ze daarbij verder westelijk terechtgekomen dan gebruikelijk. Overigens leken ook andere soorten van de weersomstandigheden gebruik te maken. Zo trokken met de wespndieveling op 22 augustus over Mook-Middelaar ook 5 Bruine Kiekendieven, 4 Sperwers, 1 Boomvalk en 1 Visarend mee.

Tabel 2. Windrichting en windkracht (in Beaufort) in verschillende gebieden tussen 19-24 augustus 2007 (bron: www.wetteronline.de). ~ = veranderlijke zwakke wind. *Wind direction and wind speed (in Beaufort) in various regions across NW-Europe during 19-24 August 2007 (www.wetteronline.de): ~ = wind direction variable.*

Datum Date	Zuid-Zweden South-Sweden	NO-Duitsland NE-Germany	NW-Duitsland NW-Germany	Nederland Netherlands	België Belgium
19 augustus	ZO 4	O 2	ZO 4	Z 3	Z 3
20 augustus	O 4	~	O 4	Z 3	ZO 3
21 augustus	NO 4	ZO 4	O 5	N 3	N 2
22 augustus	N 3	N 2	NO 4	NO 6	N 3
23 augustus	O 2	NO 2	O 2	O 3	~
24 augustus	W 3	W 3	ZW 4	NW 3	~

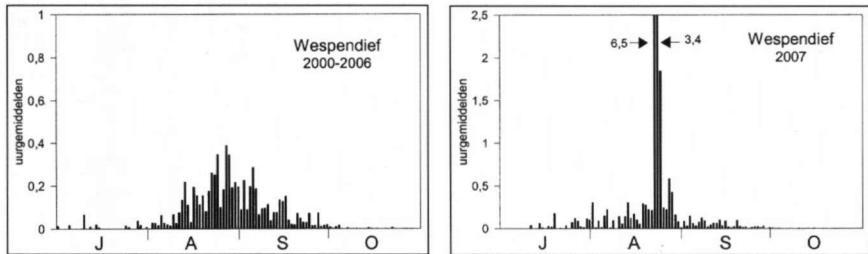
Eerdere influxen

Massale trek van Wespndieven in het najaar is voor ons land een uitzonderlijk verschijnsel. Op anekdotische eerdere waarnemingen na werd het voor het eerst beschreven door Taapken (1958) aan de hand van losse meldingen. De sterke roofvogeltrek die tussen 25 augustus en 5 september 1958 werd vastgesteld, omvatte tenminste 1200 roofvogels die overigens ten dele (en ongetwijfeld grotendeels abusievelijk) werden genoteerd als Buizerds of Bruine Kiekendieven; dit getuigt van de determinatieproblemen die tot ver in de tweede helft van de 20^e eeuw roofvogelwaarnemers parten bleven spelen. Een vergelijkbaar talrijk optreden is daarna niet meer gerapporteerd. Systematische trektellingen in najaar 1976-93 leverden geen enkele maal massale aantallen op, ondanks duizenden teluren (LWVT/SOVON 2002). Toch werden verschillende malen opvallende aantallen gezien, meestal tijdens toevallige observaties. Voorbeelden zijn 103 trekkers in drie uur tijd over de Grote Peel op 28 augustus 1966 (Bult 1966), enkele honderden over Twente, Nijmegen en Budel op 26-27 augustus 2000 (Eurobirdnet) en 118 op 3 september 2002 over Elten (Schoppers 2002).

De influx van 1958 is overigens om verschillende redenen bijzonder. De groepen waren soms buitengewoon groot (maximale groepsgrootte 128 ex.) en de trek werd vooral opgemerkt in het noorden en westen van het land, met opvallende groepen langs de Zuid-Hollandse kust.

Timing

De doortrek van Wespddieven in Nederland voltrekt zich in het najaar vrijwel geheel tussen begin augustus en half oktober, met de piek meestal in de tweede helft van augustus. Systematisch trektellingen op de Zuidwest-Veluwe gaven mediane doortrekdata aan van 18 augustus voor adulten en 10 september voor juvenielen (Bijlsma *et al.* 2001). Dit zou grotendeels Nederlandse broedvogels betreffen, aangezien Zweedse Wespddieven later vertrekken (mediane datum voor adulten 28 augustus, voor juvenielen 12 september). Niet naar leeftijd gespecificeerde mediane doortrekdata elders in Nederland zijn 22 augustus op de Eltenberg in het Montferland (Schoppers 2002) en 4 september in Limburg (Hustings *et al.* 2006).

Figuur 1. Doortrek (uurgemiddelden) van Wespddieven in nazomer 2007, vergeleken met de voorgaande jaren (2000-2006). Bron: www.trektellen.nl & G. Troost. *Timing of post-breeding passage of Honey-buzzards in 2007 (mean/hour), compared with 2000-06.*

Wat dit betreft valt de gepiekte trek van Wespddieven in 2007 nogal vroeg uit (Figuur 1). Wat nog opmerkelijker is: al in juli werden trekkers betrekkelijk regelmatig waargenomen. Op mijn eigen telpost leverden 11 dagen met in totaal 38.5 uren trektellen in die maand 9 trekkende Wespddieven op (eerste op 11 juli, max. 4 op 27 juli). Let wel: er werd vrijwel alleen in de vroege ochtenduren geteld, dus op een tijdstip waarop normaliter weinig trek van Wespddieven te verwachten is. Het ging (uiteraard) uitsluitend om adulte vogels, die strak naar ZW tot ZZW trokken en volkomen genegeerd werden door de lokaal tot half augustus rondhangende Wespddieven. Op de telpost Kwintelooijen bij Veenendaal zag Aart Vink er in juli in totaal 16 op 122.5 uur tellen. De trek zette hier in de eerste week van augustus zelfs flink aan, met aantallen van 31, 14 en 16 op resp. 1, 5 en 6 augustus. Gelet op de lage aantallen in Falsterbo begin augustus zullen ook dit vooral broedvogels uit Nederland (en Noordwest-Duitsland?) geweest zijn.

Een dergelijk vroege wegtrek suggereert een gedeeltelijk mislukt broedseizoen. Daar zijn inderdaad duidelijke aanwijzingen voor, zowel uit Nederland (Drenthe: 4 van 16

paren produceerden 6 jongen = 0.31 jongen/paar; Rob Bijlsma & Willem van Manen) als Zweden (Dalsland: 6 van 8 paren legden eieren, resulterend in slechts 1 jong = 0.13 jong/paar; Ilmo Södergren *in* <http://web.telia.com/~u32023468/index.htm>).

Tot slot

Massale najaarstrek van Wespndieven is een schaars verschijnsel, dat echter vermoedelijk vaker optreedt dan het lijkt. Het oppikken van de trek golf in augustus 2007 was deels toevallsbepaald; het merendeel van de vogels zat dermate hoog en passeerde zo snel, dat ze alleen werden opgemerkt door langdurig met de kijker in de lucht turen. Bovendien vond de trek plaats onder weersomstandigheden die niet direct geassocieerd worden met sterke roofvogeltrek (geheel bewolkt, deels regenachtig, harde wind). Doordat andere trektellers snel op scherp gezet werden dankzij moderne communicatiemiddelen (internet), kon de trek golf worden gedocumenteerd. Het is goed mogelijk dat een vergelijkbare trek golf een decennium geleden nog grotendeels ongezien zou zijn gepasseerd.

Een snelle, makkelijk te missen doortrekkiekt lijkt in het najaar eerder regel dan uitzondering. Hoe typerend, dat frequente trektellingen op de Brunsummerheide in 1966 tussen 21 juli en 1 oktober, speciaal bedoeld om het trekseizoen van Wespndieven vast te leggen, weliswaar mooie aantallen opleverden (totaal 241), maar dat de klapper viel toen de tellers een dagje in de Groote Peel doorbrachten (Bult 1966). Evenzeer kenmerkend was het missen van de trek golf in 2000 op de fanatiek bezette telpost Elten, bekend om zijn deels gestuwde roofvogeltrek. Hoewel de trektellers wel degelijk rekening hielden met een krachtige piek, gezien de tijd van het seizoen en veelbelovende windrichting en -kracht, was er tot in de late namiddag van 26 augustus niets van een doortrekkiekt te merken. Kort nadat de tellers om 16.30 u de post verlieten, moeten de Wespndieven tot hun frustratie alsnog zijn gepasseerd, gelet op toevalls waarnemingen van 141 ex. rond 17.00 u in de nabijgelegen Ooijpolder bij Nijmegen. Ook de 118 trekkers over Elten op 3 september 2002 passeerden opmerkelijk laat en geconcentreerd, tussen 17.00-17.40 u (Schoppers 2002).

Dit legt des te meer nadruk op het bijzondere karakter van de trek in 1958. Toen werden Wespndieven immers in een veel groter gebied gezien, gedurende een langere termijn en ook nog eens in grotere groepen. En dat alles in een tijd met aanzienlijk minder vogelaars en een nog primitieve vogelaars-tamtam!

Dank

Dit artikel was alleen mogelijk dankzij de vele Nederlandse en Vlaamse trektellers die trouw hun dagelijkse telresultaten invullen op www.trektellen.nl. Dank ook aan Gerard Troost en Arjan Boele voor hulp bij het samenstellen van figuur 1, en aan Rob Bijlsma en Willem van Manen voor informatie over het broedsucces in 2007.

Summary

Hustings F. 2008. Rapid and massive migration of Honey-buzzards *Pernis apivorus* in The Netherlands on 22-24 August 2007. De Takkeling 16: 68-75.

On a migration lookout in the southeastern Netherlands, 22 August 2007 started overcast with lots of rain and a stiff NE wind (5-6 B). The weather improved somewhat in the afternoon (still overcast) when the rain abated and the wind shifted to ENE and slackened to 4-5B. Counting started at 13.30 h, but only after 15.00 h (and especially around 16.00 h) did Honey-buzzards pass in large numbers. Between 13.30 and 19.00 h a total of 252 Honey-buzzards was recorded at this lookout. For the entire Netherlands, numbers on 22-24 August at migration lookouts amounted respectively to 458, 714 and 527 passage migrants (Table 1). The peak migration in The Netherlands was not preceded by a similar peak at Falsterbo in southern Sweden (Sweden is the most likely origin of passage migrants in The Netherlands), presumably because large numbers made the passage to Denmark to the west of Falsterbo following stiff northeasterlies (Table 2).

Apart from over 1200 migrants between 25 August and 5 September 1958 (then identified as Buzzards *Buteo buteo* and Marsh Harriers *Circus aeruginosus*, but presumably having mostly involved Honey-buzzards), the above numbers are unprecedented in The Netherlands. The advanced timing of passage, as compared with the usual passage peak between late August and mid-September, may have been indicative of poor breeding success in Sweden, as indeed recorded for Dalsland (<http://web.telia.com/~u32023468/index.htm>).

Literatuur

- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Bult W.F. 1966. Mededeling omtrent telling van trekkende Wespddieven in 1966. Natuurhistorisch Maandblad 55: 150.
- Fransson T. & Pettersson J. 2001. Svensk ringmärkningsatlas (Vol.1, Lommar-rovfåglar). Stockholm.
- Hustings F., van der Coelen J., van Noorden B., Schols R. & Voskamp P. 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Karlsson L. (ed.) 2004. Wings over Falsterbo. Anser, Supplement 50. Lund.
- Kjellén N. & Roos G. 2000. Population trends in Swedish raptors demonstrated by migration counts at Falsterbo, Sweden, 1942-97. Bird Study 47: 195-211.
- LWVT/SOVON 2002. Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co, Haarlem.
- Schols R. 1993. Onverwacht vroege en massale doortrek van Wespddieven in voorjaar 1993. Limburgse Vogels 4: 49-52.
- Schoppers J. 2002. Najaarstrek van roofvogels over de Eltenberg 1996-2001. Rapport VWG Arnhem 2002-01. Vogelwerkgroep Arnhem e.o., Arnhem.
- Taapken J. 1958. Sterke roofvogeltrek in de vroege herfst. Het Vogeljaar 6: 74-75.

Adres: Promenade 159, 6581 BZ Malden, f.hustings@hetnet.nl